

DR. MAHFİ EĞİLMEZ

MERKEZ BANKASI

Dünyada ve Türkiye’de

Remzi Kitabevi

MERKEZ BANKASI

Dünyada ve Türkiye'de

MAHFİ EĞİLMEZ İstanbul'da doğdu. Lisans derecesini ekonomi ve maliye alanında AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden (Mülkiye), doktora derecesini kamu maliyesi alanında Gazi Üniversitesi'nden aldı.

Maliye müfettişi olarak başladığı kamu görevinden, yönetim kademelerinin tümünde görev yaptıktan sonra, Hazine müsteşarı iken ayrıldı. Özel kesimde finans kuruluşlarında yönetim kurulu başkanlık ve üyeliklerinde bulundu. *Yeni Yüzyıl* ve *Radikal* gazetelerinde köşe yazıları, çeşitli dergilerde makaleler yazdı. Üniversitelerde öğretim görevlisi olarak görev aldı.

Halen Altınbaş Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapıyor. [www.mahfigilmez](http://www.mahfigilmez.com) adlı blogunda düzenli olarak yazı yazmaya devam ediyor.

Bunun dışında yayımlanmış 26 kitabı (ikisi Dr. Ercan Kumcu ile ortak) ve çok sayıda makalesi ve köşe yazısı bulunuyor.

DR. MAHFİ EĞİLMEZ

MERKEZ BANKASI

Dünyada ve Türkiye’de

Remzi Kitabevi

MERKEZ BANKASI / Mahfı Eğılmez

© Remzi Kitabevi, 2025

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Yayına hazırlayan: Doğan Selçuk

Kapak resmi: Jasastyle/123RF

Kapak düzeni: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-2231-6

BİRİNCİ BASIM: Mayıs 2025

Kitabın basımı 5000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul

Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi

4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 44903 / Tel (212) 629 0615

İçindekiler

Önsöz.....	9
1. Kuruluş, Amaç ve Görevler	11
<i>Merkez Bankalarının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi</i>	11
<i>Merkez Bankalarının Bağımsızlığı Meselesi</i>	26
<i>Merkez Bankasının Sahipliği Meselesi</i>	31
<i>Merkez Bankası ve Yönetişim</i>	33
<i>Merkez Bankası ve İlişkide Olduğu Başlıca Kurumlar</i>	34
<i>Para Basma Yetkisi</i>	38
2. Merkez Bankalarının Varlık ve Yükümlülükleri.....	44
<i>Bilançolar</i>	44
<i>Parasal Taban ve Merkez Bankası Parası</i>	55
<i>Kâr-Zarar ve Risk Yönetimi</i>	56
<i>Rezervler</i>	61
3. Merkez Bankası ve Para	68
<i>Para Talebi ve Para Arzı</i>	68
<i>Parasal Denge</i>	74
<i>Merkez Bankası Dijital Parası</i>	76
<i>Para Çarpanı</i>	77
4. Merkez Bankalarının Temel Politikaları ve Araçları.....	79
<i>Para Politikası</i>	79
<i>Faiz Politikası</i>	81
<i>Makro İhtiyati Önlemler</i>	107
<i>Diğer Politikalar</i>	109
5. Merkez Bankası, Enflasyon ve Finansal İstikrar	114
<i>Merkez Bankası ve Enflasyon</i>	114
<i>Finansal İstikrar ve Merkez Bankalarının Rolü</i>	128
<i>TCMB'nin Piyasaları İzlemek İçin Uyguladığı Anketler</i>	130
<i>Parasal Aktarım Mekanizması</i>	132
<i>Para ve Maliye Politikasının Bağdaştırılması</i>	135

6. Merkez Bankalarını Etkileyen Uluslararası Çerçeve	137
<i>Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS)</i>	137
<i>IMF</i>	139
<i>G20</i>	140
<i>İslam İş Birliği Teşkilatı (İİT)</i>	141
<i>Jackson Hole Toplantıları</i>	141
7. Değerlendirme.....	143
<i>Genel Değerlendirme</i>	143
<i>TCMB Üzerine Değerlendirmeler</i>	147
Notlar.....	152
Kaynakça.....	158

TABLÖLAR

Tablo 1: TCMB'nin Sermayesi ve Sermayede Pay Sahipleri	33
Tablo 2: Tipik Bir Merkez Bankası Bilançosu	45
Tablo 3: TCMB Bilançosu Aktif Kalemleri	46
Tablo 4: TCMB Bilançosu Pasif Kalemleri	50
Tablo 5: TCMB Analitik Bilançosu	53
Tablo 6: Parasal Büyüklükler	55
Tablo 7: TCMB'nin Kârından Hazine'ye Devredilen Tutarlar (Milyar TL)	60
Tablo 8: TCMB Resmi Rezervler	64
Tablo 9: TCMB Rezerv Hesabı	64
Tablo 10: TCMB'nin Altınları ve Saklandığı Yerler	66
Tablo 11: Türkiye'de Para Arzı Göstergeleri (Milyar TL)	73
Tablo 12: Vadeler ve Faizler	83
Tablo 13: Sıkı ve Gevşek Para Politikasında Araçlar ve Uygulama Biçimleri	107
Tablo 14: Enflasyon Beklentileri	150

GRAFİKLER

Grafik 1: Türkiye'de Devlet Tahvillerinin Getiri Eğrisi (Şubat 2025 İtibarıyla)	91
Grafik 2: Fed'in Hedefleri ve Faizi	146
Grafik 3: Euro Bölgesinde Enflasyon ve ECB Faizi	147
Grafik 4: TCMB'nin Enflasyon Hedefi, Faizi ve Gerçekleşen Enflasyon	149

ŞEMALAR

Şema 1: Para Politikasının Alt Politikaları ve Araçları.....	80
Şema 2: TCMB'nin Fon Aktarma Araçları.....	84
Şema 3: Para Teorisine İki Farklı Yaklaşım	125
Şema 4: Parasal Aktarım Mekanizması	133
Şema 5: TCMB Parasal Aktarım Şeması	134

ŞEKİLLER

Şekil 1: Parasal Denge	75
Şekil 2: Faiz Koridoru	88
Şekil 3: Getiri Eğrisinin Alabileceği Şekiller.....	90
Şekil 4: Politika Faizi Aracılığıyla Enflasyonu Düşürmek	103
Şekil 5: Politika Faizi Aracılığıyla Ekonomiyi Canlandırmak ..	104
Şekil 6: Merkez Bankası ve Parasal Denge	105
Şekil 7: Enflasyon Hedeflemesi	116
Şekil 8: Çıktı Açığı, Çıktı Fazlası.....	119

Önsöz

Merkez bankası ve para politikası hakkında yazılmış birçok kitap olduğu halde bu alanda bir kitap daha yazma ihtiyacı duymamın nedeni mevcutların oldukça teknik bir anlatım yöntemi ni benimsemiş olması. Bu kitapta tam tersini yaparak bu gizemli kurumu ve uyguladığı karmaşık politikaları mümkün olduğunca basite indirgeyerek anlatmaya çalıştım.

Yakın dönemlere kadar maliye politikası daha ağırlıklı olarak uygulandığı için insanlar merkez bankasının neler yaptığını fazla merak etmezlerdi. Son dönemlerde para politikası ve özellikle de faiz politikası öne çıkınca herkes merkez bankasının ne iş yaptığını ve uyguladığı politikaların neler olduğunu merak etmeye başladı.

Çoğu insan için merkez bankası para basan bir kurum olarak görünür. Gerçekten de birçok işlev bu temel görevin ardında saklıdır. Örneğin merkez bankası bastığı paranın miktarını ve ekonomideki etkilerini gözetip denetlerken para politikası uygular. Bunun en temel parçası faiz politikasıdır. Piyasada oluşan faizler üzerinde merkez bankasının nasıl bir etki yarattığını çoğu insan bilmez. Merkez bankasının döviz kurlarını nasıl etkilediğini bilen sayısı da çok değildir. Konu karşılıklar politikasına, makro ihtiyati önlemlere gelince bilenlerin sayısı iyice azalır.

Bu kitabın ilk amacı merkez bankasını ve para politikasını herkesin anlayabileceği dilde anlatmaya çalışmak, ikinci amacı da son dönemlerde özellikle küresel kriz sonrasında oldukça farklı bir yapıya bürünen para politikasındaki son gelişmeleri ortaya koyabilmektir. Merkez bankasını bir kurum olarak genel çerçeve-

de anlatmaya çalışmakla birlikte her bölümde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın (TCMB) konumunu ve yaklaşımlarını da ele alıp değerlendirdiğimiz için kitapta TCMB'yi sürekli referans olarak kullanıyoruz.

1. Kuruluş, Amaç ve Görevler

Bugün farklı bir konuma evrilmiş olsa da merkez bankalarının kuruluş amacı hükümetlerin finansman ihtiyaçlarını karşılamaktır.

“Merkez bankalarının temel görevi endişe etmektir.”

ALICE RIVLIN

MERKEZ BANKALARININ ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Merkez Bankalarının Kimliği

Merkez bankası, sahibi kim olursa olsun, kamu kesimi adına hareket eden, ülkenin parasını basan, dağıtan ve para arzını denetleyen bir kurumdur. Merkez bankası (central bank) ünvanı evrensel olarak kullanılan bir ünvan değildir, bazı ülkeler bu görevi gören kurumlara farklı adlar vermişlerdir. Örneğin Suudi Arabistan’da ve Singapur’da merkez bankaları Para Otoritesi ünvanını taşır. ABD’de merkez bankası Federal Reserve Bank (Fed) olarak adlandırılmıştır.

Her ne kadar çoğunun adında banka ifadesi yer alsa da merkez bankaları ticari banka görevi yapmaz. Bazı zamanlarda bazı merkez bankaları özel kişi ve kuruluşlardan mevduat almış ve yine bu

kişilere ve kuruluşlara kredi vermiş olsa da genel olarak bankalar dışında kimseden mevduat kabul etmez, bankalar dışında kuruluş ya da kişilere kredi vermezler. Her ne kadar zarar etmemeye çalışsalar da bankalar gibi temel amaçları kâr etmek değil, ekonomiye olumlu katkı sağlamaktır. Merkez bankalarının asıl amacı; kendisine verilen fiyat istikrarını sağlama hedefine ulaşmak ve bu yolla ekonominin istikrarlı biçimde büyümesine katkıda bulunmaktır. Burada büyümeye dolaylı bir katkıdan söz edilmekle birlikte ABD örneğinde olduğu gibi bazı ülkelerde merkez bankalarına büyüme ve istihdam sağlama gibi görevler doğrudan verilmiş bulunmaktadır.

Ticari bankaların müşterilerine, finansal gereksinimlerini karşılamak üzere, kısa, orta ya da uzun vadeli kredi vermesine karşılık merkez bankası müşterisi konumunda olan bankalara yalnızca kısa vadeli (gecelik, haftalık) kredi kullanır. Merkez bankalarının yalnızca kısa vadeli borç vermesinin nedeni, temel görevlerinin, bankaların orta ve uzun vadeli finansal gereksinimlerini karşılamak değil, kısa dönemli likidite sıkıntılarını gidermek olmasındandır. Bankalar gün sonunda hesaplarını denkleştiremediğinde ve başka bir yerden borç bulamadığında merkez bankası son borç verici (lender of last resort) olarak devreye girer ve bu bankalara ertesi gün kapatılmak üzere borç verir.

Merkez bankalarının kuruluş biçimi ülkeden ülkeye ve geleneklere göre değişiklik gösterir. Bazı ülkelerde tümüyle bir kamu kurumu olarak kurulan merkez bankası, bazı ülkelerde özel şirket statüsünde, bazı ülkelerde de karma statüde kurulmuştur.

Merkez bankasının para arzını denetlemek ve yönetmekte kullandığı en önemli araç bankalara verdiği borçlardan aldığı faizdir. Bu faizin oranını değiştirerek bankaların fonlama maliyetlerini ve dolayısıyla kredi faizlerini doğrudan doğruya etkilemesinin yanında piyasa beklentilerini de etkiler.

Merkez bankası için bankaların bankası deyimi sıklıkla kullanılır. Bankalara kaynak sağlaması, bankaların fazla kaynaklarını muhafaza etmesi, bazı ödemelerine aracılık etmesi, faiz, açık piyasa işlemleri ve zorunlu karşılıklar gibi para politikası araçlarıyla yön-

lendirmesi ve son kaynak sağlayıcı görevi görmesi nedeniyle bankaların bankası olarak adlandırılması son derecede doğrudur.

Merkez bankası, ülkenin ulusal parasını basma tekeline sahip kurumdur. Bazı ülkelerde hem kâğıt hem de madeni parayı merkez bankası basarken bazı ülkelerde kâğıt parayı merkez bankası, madeni parayı ise Darphane basar. Madeni parayı Darphane'nin basması, imparatorluklar döneminden kalma bir geleneğin günümüzde de sürdürülmesinden dolayıdır.

Bazı ülkelerde merkez bankasına verilen görevler daha da fazladır. Bu ülkelerde merkez bankası, aynı zamanda bankaların denetiminden ve gözetiminden de sorumlu kılınmışken bazı ülkelerde bu görevler bağımsız kurumlara bırakılmıştır. Bankaların denetimi ve bankalarla ilgili düzenlemelerin başka kurumlara bırakılmış olduğu ülkelerde bile merkez bankası, aldığı kararlarla ve uygulamalarıyla bankaları etkiler ve onları yönlendirir.

Merkez Bankalarının Ortaya Çıkışı

Daha eski dönemlerde ortaya çıkmış ve merkez bankası benzeri görevler yapmış olanları bir kenara bırakırsak günümüzdeki örneklerine en fazla benzeyen ilk merkez bankasının 1668 yılında Sveriges Riksbank adıyla kurulan İsveç Merkez Bankası olduğu genel kabul görmektedir.^[1] Sveriges Riksbank aslında anonim şirket statüsünde bir ticari banka iken 1668 yılında devlete fon sağlamaya ve diğer ticari bankaların takas işlemlerini yapmaya başlayarak bir takas merkezi işlevi görmeye yönelmiş, böylece ticari banka statüsünden merkez bankası statüsüne geçiş yapmıştır.

Sveriges Riksbank'ı 1694 yılında kurulan İngiltere Merkez Bankası (Bank of England-BOE) izlemiştir. BOE'nin kuruluş amacı İngiltere'nin de aralarında yer aldığı Kutsal İttifak ile Fransa arasındaki Dokuz Yıl Savaşı'nın finansmanını sağlamaktır. BOE, kurulduktan sonra uzun süre asıl olarak hükümete finansman sağlamak işlevi görmeye devam ederek kamu giderlerinin finansmanına yardımcı olmuştur. BOE'yi diğer Avrupa ülkelerinde kurulan merkez bankaları izlemiştir. Fransa Merkez Bankası (Banque

de France) Napoleon Bonaparte tarafından 1800’de kurulmuş ve hükümete finansman bulmak yanında döviz kuru politikası uygulayarak kurların dalgalanmasını önlemeyi hedef almıştır. Osmanlı Bankası (Ottoman Bank) 1856 yılında İngiliz sermayesiyle, Londra merkezli bir banka olarak kurulmuştur. Kuruluş amacı tıpkı diğer merkez bankalarında olduğu gibi hükümete borç vermektir. Bu banka 1863 yılında İngiliz, Fransız, Osmanlı sermayeli Bank-ı Osmani-i Şahane adıyla yeniden örgütlenmiştir. Reichsbank 1875 yılında Almanya Merkez Bankası olarak görev yapmaya başlamıştır. 1957 yılında bu görevi Bundesbank devralmıştır. Bundesbank, bugün Avrupa Merkez Bankası’nın (ECB) üyesi olarak görevine devam etmektedir. Günümüzde dünyanın en önemli merkez bankası olarak kabul edilen ve kararları bütün dünyaca izlenen ABD Merkez Bankası-Federal Reserve Bank (Fed) The Bank of the United States ve The Second Bank of the United States’in birleşmesiyle 1913 yılında faaliyete başlamıştır. Fed, para basmak ve basılan paranın dolaşımını sağlamak, bankaların rezervlerini saklamak, bankalara kısa dönemli likidite sağlamak, bankalar arası ödemeleri gerçekleştirmek, devletin mevduat hesaplarını tutmak, devletin borçlanma ihalelerini düzenlemek, fiyat istikrarını sağlamak, istihdamı kollamak gibi bir merkez bankasından beklenen bütün görevleri yerine getirmekle yükümlüdür. Avrupa Merkez Bankası, Euro Bölgesine dâhil Avrupa Birliği üyesi devletlerin ortak merkez bankası olarak 1994 yılında kurulmuş, resmen göreve başlaması 1998 yılında Avrupa Para Enstitüsü’nün görevlerini devralmasından sonra olmuştur. ECB’nin bastığı Euro para birimi 2002 yılında dolaşıma girmiş ve Euro Bölgesine dâhil ülkelerde kullanılan para birimlerinin yerini almıştır.

Merkez bankalarının çoğu, kuruluşlarından başlayarak para basma tekeline sahip olmuşlardır. Merkez bankalarının devletin parasını basma işlevi yanında zaman içinde gelişen işlevleri şu şekilde sayılabilir: Bankaların bankası olarak bankalara likidite sağlamak, bankalar arası işlemlere aracılık etmek, devlete ait altın ve döviz rezervlerini tutmak ve para politikasını fiyat istikrarını sağlayacak şekilde uygulamak.

Altın standardı denilen ve kâğıt paranın belirli miktar altın bulundurma karşılığında basılmasını öngören sistem Birinci Dünya Savaşı'na kadar yürürlükte kaldı. Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte birçok ülke altın karşılığı para basmayı bıraktı. Altın karşılığı para basmaya devam edenler de İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte bu yöntemi terk ettiler. Yalnızca ABD, altın karşılığında para basmaya devam etti. 1944 yılında toplanan Bretton Woods Konferansı'nda 135 dolar = 1 Ons altın eşitliği kabul edildi ve ABD, bu esasa göre altın karşılığında dolar basmaya devam etti. Bu sistemde bütün diğer paralar dolara karşı belirledikleri kur ile dolar üzerinden dolaylı olarak altına bağlı gibi duruyordu.

Vietnam Savaşı'nın yarattığı finansal güçlükler sonucu ABD de 1971 yılından sonra altın karşılığı para basma yöntemini terk edince dünyadaki bütün kâğıt paralar karşılıksız basılan para haline dönüşmüş oldu. Bu gelişme merkez bankalarının önemini daha da artırdı, çünkü altın karşılığı kaldırılınca siyasetçinin önünde, sürekli para basma konusunda hiçbir engel kalmamıştı. Tek engel, para basma yetkisinin devredildiği bağımsızlık tanınmış olan merkez bankalarıydı. Başlangıçta hükümetleri ve savaşları finanse edecek kaynakları bulmakla görevli olarak işe başlamış olsalar da merkez bankalarının zaman içinde ulaştığı konum oldukça ilginç bir noktaya evrilmiş ve hükümetlerin diledikleri gibi para basmalarını engelleme görevine dönüşmüştü.

İngiliz sermayesiyle kurulan ve 1856'da faaliyete geçmiş olan Ottoman Bank'ın (Bank-ı Osmani) kuruluş nedeni Avrupalı benzerlerinin kuruluş nedenleriyle aynıydı: Devletin 1854 yılında girdiği Kırım Savaşı için yaptığı borçlanmanın gerektirdiği finansmanın sağlanması. Merkezi Londra'da olan Ottoman Bank'ın yetkileri; kredi vermek, devlete avans (borç) vermek ve Hazine Bonolarının iskonto işlemlerini yapmakla sınırlıydı. Ottoman Bank, 1863 yılında 30 yıl süreyle banknot basma tekeli yetkisini de taşıyan Bank-ı Osmani-i Şahane adı altında yeni bir kimlik kazandı. Bank-ı Osmani-i Şahane ayrıca devletin haznedarlığını da yapacak, gelirleri tahsil edecek, Hazine'nin ödemelerini yerine getirip bonolarını iskonto edecek, devletin iç ve dış borçlara ilişkin fa-

iz ve anapara ödemelerini yapacaktı. Böylece ilk haline göre merkez bankası işlevlerine daha uygun bir yapıya kavuşmuş oluyordu. Bankanın sermayesinde İngiliz grubunun yüzde 59,3, Fransız grubunun yüzde 37 ve Osmanlı Devleti'nin yüzde 3,7 oranında payı bulunuyordu. Bank-ı Osmani-i Şahane ilk banknotlarını, kurulduğu yıl olan 1863 yılı sonunda basarak dolaşıma çıkardı. Dolaşıma çıkarılan bu ilk paraların toplamı 29.992 liraydı.

Bank-ı Osmani-i Şahane'nin görevleri arasında yer alan devlete kredi verme görevi o dönem için yadırganacak bir durum değildi çünkü birçok merkez bankasının kuruluş yasalarında, benzer şekilde, devlete finansman sağlamak görevi yer alıyordu. Bu görev sonradan Cumhuriyet döneminde de kısa vadeli avans adı altında 2001 yılına kadar devam eden bir kredi ilişkisinin başlangıcıydı. Bank-ı Osmani-i Şahane, yıllık yüzde 6 faizle 500 bin sterlin tutarında bir krediyi devletin toplayacağı gelirler teminat olarak gösterilmek koşuluyla devlete (Hazine'ye) tahsis edecekti. Zaman içinde söz konusu kredinin tutarı birkaç kez yükseltilmiştir.^[2]

1917 yılında ulusal sermayeli bir Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası kurularak merkez bankası görev ve yetkilerinin bu bankada toplanması çabasına girilmiş olsa da Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilmiş olarak çıkması sonucu bu girişim yaşama geçirilemedi.

Bank-ı Osmani-i Şahane, Birinci Dünya Savaşı sonrasında 10 Mart 1924 tarihinde imzalanan bir sözleşmeyle para basma imtiyazını Türkiye Cumhuriyeti'ne devretti. Buna karşılık Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) kuruluncaya kadar Osmanlı Bankası adı altında hazine işlemlerini yapmaya ve Devlet Bankası statüsünü korumaya devam etti. 1933 yılında imzalanan sözleşmeyle özel bir ticaret bankası olarak yeniden yapılanan Osmanlı Bankası, 1952 yılında imzalanan bir başka sözleşmeyle, 1990'lara dek süren yeni statüsüne geçti. 2001 yılı sonunda T. Garanti Bankası'yla (günümüzde Garanti BBVA) birleşen Osmanlı Bankası'nın varlığı sonlandı.

1930 yılında 1715 sayılı kanunla kurulan TCMB 1931 yılında faaliyete geçti.

Bank-ı Osmani-i Şahane'den beri uygulanan ve Cumhuriyet döneminde cari yıl bütçesindeki geçici gelir-gider dengesizliklerini gidermek amacıyla kısa vadeli avans adı altında Hazine'ye açılan kredi, 1990'ların başında Hazine ve TCMB arasında imzalanan protokollerle kaldırılrsa da sonradan yeniden kullanıldı. 1994 krizinden sonra kullanım miktarı azaltılmaya başlayan kısa vadeli avans 2001 krizinden sonra yasa değişikliği yapılarak tümüyle uygulamadan kaldırıldı. TCMB, günümüzde Hazine'ye doğrudan kredi açmamakta ancak Hazine kâğıtlarını açık piyasa işlemlerinde kullanmak için ikinci elden satın alabilmektedir.

TCMB'nin 21 ilde şubesi vardır. Basılan paranın dolaşıma sokulması, eskimiş, yıpranmış paraların yenileriyle değiştirilmesi bu şubeler aracılığıyla yapılır.

Merkez Bankası'nın adı Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası değil Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'dır. Pek çok kişi TCMB tarafından basılmış banknotlarda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası yazısını görüp de Darphane tarafından basılmış madeni paralarda Türkiye Cumhuriyeti ibaresini görünce şaşırmakta ve bir yanlışlık olup olmadığını araştırmaya girişmektedir.

Kuruluş yasa tasarısı Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderildiğinde Merkez Bankası'nın ünvanı, tasarıda Cumhuriyet Merkez Bankası olarak yer almıştı. Cumhuriyetin kurucu kadroları, yeni devletin Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrı bir yapı olduğunu vurgulamak için bazı kurum veya ünvanların başına Cumhuriyet ibaresini koymuşlardır. Mesela Cumhuriyet Savcısı böyle bir ünvandır. O ifade, savcının hiç kimse adına değil Türkiye Cumhuriyeti adına hareket edeceğinin vurgusudur.

Yasa tasarısının Türkiye Büyük Millet Meclisi İktisat Encümeninde görüşülmesi sırasında Banka'nın uluslararası görüşmeler ve yazışmalar sırasında hangi ülkenin merkez bankası olduğunun bir bakışta anlaşılamaması olasılığı gündeme gelmiş ve uzun tartışmalardan sonra başına Türkiye ibaresi konulmasına karar verilmiştir. Bu ekleme sonucunda bankanın Türkiye Cumhuriyeti'ne ait olduğu bir bakışta görülebilecek duruma gel-

mekle birlikte bankanın merkezi yönetimden bağımsız bir kurum olduğunu vurgulamak ve aynı zamanda diğer bankalarla da karıştırılmamasını sağlamak üzere Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ünvanı yerine Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ünvanı olarak bırakılması kararlaştırılmıştır.

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kâğıt para ve madeni paralar dolaşımdadır. Madeni para günümüzde önemini büyük ölçüde kaybetmiş bulunuyor. Yalnızca madeni paraların kullanıldığı ve Merkez Bankası henüz var olmadığı dönemlerde padişaha ait olan ve Darphane tarafından yürütülen madeni para basma görevi, Merkez Bankası kurulduktan sonra da birçok ülkede olduğu gibi sembolik olarak Hazine’ye bağlı Darphane’de (Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü) kalmıştır. Kâğıt paralar ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın Banknot Matbaası’nda basılır ve Merkez Bankası tarafından dolaşıma sürülür.

Hazine ve Maliye Bakanlığı ve bağlı kuruluşu olan Darphane ve Damga Matbaası Genel Müdürlüğü, merkezi yönetimin birer parçası oldukları için merkezi yönetimden bağımsız değildirler. O nedenle madeni paralarda Türkiye Cumhuriyeti ibaresi yer alır.

Merkez Bankalarının Temel Görevleri

Merkez bankalarının tipik olarak beş temel görevi vardır: Devletin parasını basmak, para politikasını uygulayarak fiyat istikrarını sağlamak ve bu yolla ekonomik istikrara katkıda bulunmak, özelde bankacılık sisteminin genelde de finansal kesimin istikrarını sağlamak, son borç verici görevi görmek, ödeme sistemlerini kurmak ve işletmek.

Merkez bankasının birinci görevi; devlet adına ulusal kâğıt parayı (banknot) basmak ve dağıtımını yapmaktır. Bu görev aslında merkez bankalarının kuruluş amaçlarından birisidir. Bu görev çerçevesinde merkez bankaları kâğıt parayı (bazı ülkelerde madeni parayı da) devlet adına basar ve dolaşıma sokar. Bugün dünyadaki bütün kâğıt paralar karşılıksız olarak basılır. Bununla birlikte merkez bankaları rastgele para basmazlar. Para basarken eko-

Merkez bankası gizemli bir kurumdur. Para basma işlevi dışındaki görevlerini bilen insan sayısı sınırlıdır. Konu, para politikasına gelince bu sayı iyice azalır.

İnsanlar, merkez bankasının sahibinin kim olduğunu, sahip olduğu altınları ve dövizleri nerede sakladığını, faizi artırdığında bankaların niçin faizlerini artırdığını, bastığı paranın bir karşılığı olup olmadığını, enflasyonla mücadeleyi nasıl yürüttüğünü, siyasetçilerin neler beklediğini, bankaların da para basıp basmadığını, merkez bankasının kârının nereye gittiğini, zarar etmesinin mümkün olup olmadığını merak ederler.

Mahfi Eğilmez, bu kitabında, dünya örnekleriyle birlikte Türkiye örneğini ayrıntılı şekilde ele alarak merkez bankasını ve sorumlu olduğu para politikasını olabilecek en basit hâliyle anlatırken, yukarıdakiler gibi pek çok soruyu yanıtlıyor. Kitap, öğrenciler için olduğu kadar konuyu merak eden geniş çevreler için de bir başvuru kaynağı niteliği taşıyor.

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-2231-6

9 789751 422316